

Nr 49. Juni 2011

Svenska Akademiens nordiska pris 2011

Tisdagen den 5 april överlämnades Svenska Akademiens nordiska pris på 350 000 kr till språkforskaren *Ernst Håkon Jahr* vid en ceremoni i Börssalen. Årets pris är det tjugosjätte i ordningen.

Evenemanget ägde rum samma dag som Akademien fyllde 225 år. Ständige sekreteraren *Peter Englund* hälsade välkommen men inledde också med några ord om instiftandet. Därefter presenterades pristagaren av akademiledamöterna *Sture Allén* och *Bo Ralph*, varefter priset överlämnades av Akademiens direktör *Katarina Frostenson*.

Därefter tackade Ernst Håkon Jahr för priset genom att hålla ett anförande om bland annat "Humanioras stilling".

Utdrag ur ständige sekreterarens anförande

Lite grand är det kakelugnarnas förtjänst, just de här fyra kakelugnarna ni kan se här i salen. De förklarar varför det var här, just här, som Svenska Akademien inledde sin verksamhet, idag för exakt 225 år sedan. Aprilväder har alltid varit sig likt i sin oberäknelighet, både på 1700-talet och idag, och man behövde en stor lokal som dessutom var uppvärmd. Och denna sal var den enda som uppfyllde de kraven i det dåtida Stockholm.

Låt mig få något dröja vid scenen, idag för 225 år sedan. Uppe på läktaren satt hela den kungliga familjen, inkognito, dolda bakom ett galler. Mitt på salen fanns ett upphöjt skrank, klätt i blått tyg. Inom skranket stod ett långt, tomt bord, höljt i en blå sammetsduk prydd med guldkronor. Där sågs inga stolar, förutom en enda som var placerad, något upphöjd, vid dess ena ände. En tron. Salen var väl upplyst – bara det ingalunda en självklarhet – och full med folk. På båda sidor av skranket väntar sju män, stående.

Kungen, Gustaf III, tågar in med sin uppvaktning, och sätter sig på sin stol. Den som talar först är en statssekreterare vid namn Carlsson, som läser upp det officiella brev där det bland annat sägs att kungen beslutat "...upprätta ett Samhälle eller Akademi endast för Svenska Språket, den Vi velat helga åt de ädlaste av alla tidsfördriv: Vältaligheten

Ernst Håkon och Inger Marit Jahr.

och Skaldekonsten, att under uppodlande och stadgande av Svenska Språket utsprida och upphöja Äran och Minnet". Mot slutet räknades de personer som var utvalda att sitta i denna Akademi upp: de var tretton till antalet. De felande fem – totala antalet var givet till arton – skulle Akademien utse själv.

(Hela anförandet finns på Akademiens webbplats, Tal och texter.)

Ur Sture Alléns tal

Det är till studiet av språkets obegränsat rika och varierande materia som Ernst Håkon Jahr har lämnat viktiga bidrag.

[...]

Jahr studerade till en början vid universitetet i Oslo. Han disputerade vid universitetet i Tromsö 1984 på en avhandling med titeln "Talemålet i skolen" och blev professor där 1986. År 1999 tillträdde han en professur vid högskolan i Agder, Kristiansand, som inte minst genom hans arbete som rektor blev universitetet 2007. Han lämnade då rektorsbefattningen men innehar fortfarande professuren där.

[...]

Intressant nog har Jahr också lyft fram en verklig pionjär på språkforskningens område och därigenom kunnat belysa en äldre tids situation och forskningsmiljö. Det är inte enda gången han har varit inne på allmänna frågor av stor vikt. Clara Holst var den första kvinna som disputerade i Norge, och hon var just språketare.

[...]

Språket, dess utnyttjande och utforskande förs vidare. Vår pristagare är oförtutret verksam till fromma för språkforskningen. "Och", som Erik Axel Karlfeldt sade när han höll direktörstalet här i salen den 20 december 1919, "språket är orgel och basun och flöjt och violin, allt vad du vill och kan." Ernst Håkon Jahr är en av de lyhörda.

Ur Bo Ralphs tal

Ernst Håkon Jahr är en typisk exponent för forskningens gränsöverskridande natur, i olika meningar. Han har en imponerande internationell kontaktyta, men han har samtidigt en mycket stark norsk – och nordisk – förankring. Han har sina rötter i ämnet nordiska språk,

men hans verksamhet har förgreningar in i flera andra språkvetenskapliga discipliner, samhällsvetenskap och idé- och lärdomshistoria.

[...]

Han har gjort många viktiga insatser inom själva forskningen, men han är också en effektiv och välorganiserad samordnare och administratör. Inte minst har han varit en flitig utgivare av vetenskapliga skrifter. Hans teoretiska och praktiska sinnelag har varit till stor nytta för nordisk och allmän språkvetenskap. Att göra hans insatser full rättvisa på några minuter går naturligtvis inte, men ni har redan – av herr Alléns presentation – fått ett intryck av en ovanligt mångsidig språkvetenskaplig gärning.

[...]

En stor del av Ernst Håkon Jahrs forskning och övriga professionella insatser har gällt den för Norge centrala språkliga utvecklingen efter 1814. Att denna samverkat med sociala förhållanden har varit ofrånkomligt. I Norge har därför det sociologiska perspektivet på språket varit naturligt, och när sociolingvistikens under 1960-talet tog form som en särskild språkvetenskaplig disciplin stod norska språkvetare väl rustade i den internationella forskningens främsta led.

Ernst Håkon Jahr är en självklar auktoritet inom sociolingvistikens, såväl i dess synkroniska som i den historiska tappningen. Den livliga språkdebatten i Norge har skapat ett behov av organiserad forskning kring effekterna av språk- och dialektkontakt, medveten språkplanering med mera. Forskningsresultat har direkt kunnat omsättas i praktiskt arbete. Erfarenheterna från deras hemmaplan har också gjort norska språkvetare internationella.

Under en tid blev Jahr dessutom en firad tv-personlighet, då han fungerade som domare i ett norskt tv-program, »Har det på tunga», som var en frågesport om dialekter. Normmännens intresse för dialekter kom här till sin fulla rätt och skapade en hektisk situation för den enväldige domaren, vilket inte hindrade honom att sammanställa en monumental bok om norska dialekter.

[...]

I vår gemensamma relativa ungdom uppehöll Ernst Håkon Jahr och jag oss en gång samtidigt i Montreal. Staden bär inte sitt namn förgäves: Mont Réal; liksom Kiruna har den ett ganska ansenligt berg inom sina gränser. Vi var några stycken som befann oss på rakt motsatt sida av berget i förhållande till vart vi skulle, och diskussionen gällde hur vi snabbast skulle ta oss runt berget och åt vilket håll. Ernst Håkon kom då med det gordiska förslaget att vi väl kunde »dra rett över fjella», som han sa.

Detta är möjligen en typiskt norsk reaktion, men jag tror också att den var mycket symptomatisk för just Ernst Håkon Jahr själv. Varför gå »utenom», när den kortaste vägen mellan två punkter är en rät linje? Vad gör det om terrängen är något kuperad? Varför stå och dividera när det bara är att sätta igång?

Det är ett privilegium för Svenska Akademien att få belöna honom för hans snabba och målmedvetna marscher »over fjella».

Utdrag ur Ernst Håkon Jahrs tacktal

[...]

I Norge pågår akkurat nå en nokså intens debatt om forholdet og grensesnittet mellom skjønnlitteratur og faglitteratur. Det hele er blitt satt på spissen av to faglitterære forfattere, som begge har søkt om medlemskap i Den Norske Forfatterforening, bare for å erfare at søknadene øyeblikkelig blei avslått fordi deres forfatterskap ikke er skjønnlitterære....

[...]

Jeg syns det er en spennende diskusjon vi nå har om grensene mellom skjønnlitteratur og faglitteratur, og er glad for det bidraget Svenska Akademien har gitt ved i år å tildele meg sin nordiske pris. På slutten av denne talen vil jeg lese et lite kapittel fra boka om Clara Holst, der dette aspektet er relativt tydelig.

[...]

Skal humanistisk forskning lønne seg? Skal vi måle verdien av humanistisk forskning pekuniært? Jeg skal begynne med å gå over 100 år tilbake, til sommeren 1907. Den 8. juli det året kunne en lese i Kristiania-avisa Aftenposten: »Der bliver Stilhed over Landet idag. En af dem, som mellem Fædrelandets bedste Sønner ragede et Hoved over de andre, er ikke mere.

Det store Navn gaar nu over i Historien.»

[...]

Og det var en humanistisk forsker som var død. Det var professor Sophus Bugge. Ingen spurte da om hans forskning hadde lønt seg. Men ingen tvilte heller på at den hadde vært og var viktig for nasjonens identitet som en egen kulturmasjon. Sophus Bugges begravelse sommeren 1907 kan bare sammenliknes med den som blei Bjørnstjerne Bjørnson til del tre år seinere, i 1910. Men Bjørnson, han var en gigantskikkelse i det norske samfunnet på en helt annen måte enn den stillfarne filologen Sophus Bugge. Bjørnson var nobelprisvinner, han var allestedsnærværende i det norske samfunnet, ikke en tilbaketrasket humanistisk forsker, som i sine seinere år

publiserte arbeider om eddadiktas europeiske opphav og om fjerne oldtidsspråk som illyrisk og etruskisk.

[...]

Begravelsen til professor Sophus Bugge i Kristiania sommeren 1907 viste hvor stor pris det norske samfunnet den gangen satte på en framstående humanistisk forsker. Det var ingen *da* som stilte spørsmål ved humanioras bidrag som viktige, som vi har sett.

I boka mi om Clara Holst, som dere har hørt om tidligere i kveld, har Sophus Bugge en viktig rolle. Etter hvert var det professor Bugge som stod fram som hennes »doktorvater», og som hjalp og støtta henne på ulike måter. Jeg tenkte jeg skulle avslutte med å lese et kort kapittel fra boka om Clara Holst. Det handler om den viktige hendinga i Claras liv da hun viste sin første artikkel til professor Bugge.

Som bakgrunn skal vi da huske at Clara Holst i 1896 hadde vært Norges første kvinnelige filologiske kandidat. Etter en glimrende eksamen bestemte hun seg for å arbeide fram mot en doktorgrad med ei avhandling innen tysk språkvitenskap. [...] Den 10. desember 1903 disputerte hun som første kvinne i Norge. Det var samme dag som Bjørnstjerne Bjørnson mottok nobelprisen her i Stockholm. Det var i sannhet en bemerkelsesverdig dag i norsk kulturhistorie.

[...]

Her skal vi også huske på at det ikke – som nå – var et formelt veilederforhold for dem som skulle ta doktorgraden. Å arbeide med doktorgraden var i Norge helt fram til slutten av 1980-åra ofte en svært ensom virksomhet. Riktignok kunne en kanskje be en kollega lese gjennom det en hadde skrevet, men ingen hadde noen skyldighet til å gjøre det, og mange har i tida kvidd seg for å bry kolleger og venner som har nok med sitt likevel. Heller ikke Clara Holst hadde noen veileder som var formelt oppnevnt av universitetet, og som hadde plikt til å hjelpe henne fram til mål. Men det er i den situasjonen at Sophus Bugge tar på seg å være veileder, ikke i ordet, og ikke ved å tvinge seg på, men ved vennlig og interessert å spørre hvordan det gikk, om det gikk framover, om han kunne hjelpe osv. I Tyskland hadde de en lang tradisjon med »Doktorvater». Vi kan si at uformelt tok Sophus Bugge på seg å være hennes »doktorfar».

Vi har imidlertid ingen opplysninger om hvordan arbeidet hennes skred fram i Kristiania i året 1900. Likevel, etter et drøyt år var Holst klar til å vise sitt første skrevne produkt for Sophus Bugge. Den 26. april 1901 skreiv hun dette brevet til han:

Oscars gade 21,
26/4. 1901.

Hr. professor Sophus Bugge!

Med tak for Deres venlige ord vil jeg blot meddele Dem, at jeg allerede havde tænkt paa i løbet af de næste 14 dage at opsøge Dem for at vise Dem et kortere arbeide, som jeg til den tid haaber at have afsluttet.

Deres forbundne
Clara Holst.

Bugges "venlige ord" har vi ikke bevart, men det er vel sannsynligvis slik at han nå på våren 1901 forsiktig har spurt om hvordan arbeidet hennes går, og om hun kanskje nå nærmer seg noe hun kunne ha lyst til å vise han?

[...]

Det er således liten grunn til å tvile på at Clara Holst i mai 1901 gikk tilfreds og lykkelig fra møtet med den store professor. Hun hadde bestått nok en "eksamen". Hun dugde. Clara Holst kunne fortsette å forske!

(Fra *Clara Holst – kvinnelig pionér i akademien i Norge*, Novus forlag, Oslo 2006).

SAOB nu framme vid U

Svenska Akademiens ordboksredaktion meddelar att första häftet i band 36 har utkommit under våren. Häftet omfattar TYNGA till UPPHÅVA och redaktionen har således kommit en bit in på bokstaven U.

Ordboksredaktionen var också medarrangör av den elfte nordiska konferensen i lexikografi som avhölls i Lund sista veckan i maj. *Bo Ralph*, akademiledamot, *Godelieve Laureys*, professor i Gent, och

John Simpson, chef för Oxford English Dictionary, var plenarföredragshållare.

Erik Johan Stagnelius Samlade skrifter I–V

Erik Johan Stagnelius (1793–1823) är kontrasternas författare. Med öoverträffad språklig skärpa skrev han om brännande begär och isande övergivenhet. Mot den sinnliga världens lockelse står tomheten och meningsförlusten; mot intigheten står hoppet om evig salighet.

Stagnelius var mångsidig och påfallande produktiv. Efter debuten med eposet *Wladimir den Store* kom samlingsverket *Liljor i Saron* med både lyrik, som den mäktiga dikten "Suckarnes Mystär", och ett drama, *Martyrerna*. Med sorgspelet *Bacchanterna* och det kosmiska dramat *Albert och Julia* tog han ytterligare steg mot offentligheten. Bland de efterlämnade handskrifterna återfinns man kända dikter som "Endymion" och "Till Förрутtnelsen", men också filosofisk prosa, epik och dramatik. Med sitt djupsinne och sin intensitet har Stagnelius befäst sin ställning som en av Sveriges verkligt stora litterära klassiker.

I denna utgåva i Akademiens klassikerserie av Stagnelius' samlade skrifter är texterna nyetablerade från första tryck och handskrifter. Introduktionen är författad av akademiledamoten *Anders Olsson*. Texterna är utgivna och kommenterade av *Paula Henrikson*.

Ny upplaga av De Aderton

De Aderton är en biografisk uppslagsbok över Svenska Akademiens samtliga 186 ledamöter från instiftandet 1786 till våra dagar. Biografierna åtföljs av porträtt-

bilder. En utförlig inledning redovisar generella drag och utvecklingslinjer när det gäller Akademiens sammansättning genom åren. Boken, som utkom första gången 1992, har nu inför Akademiens 225-årsjubileum blivit väsentligt uppdaterad när det gäller såväl innehållet som bildmaterialet och den grafiska formen.

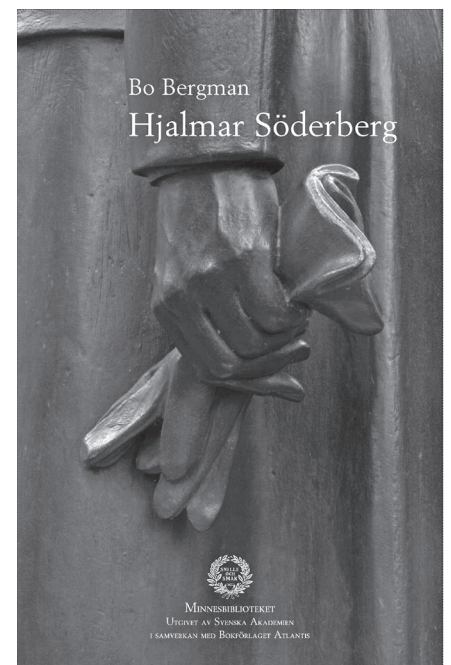
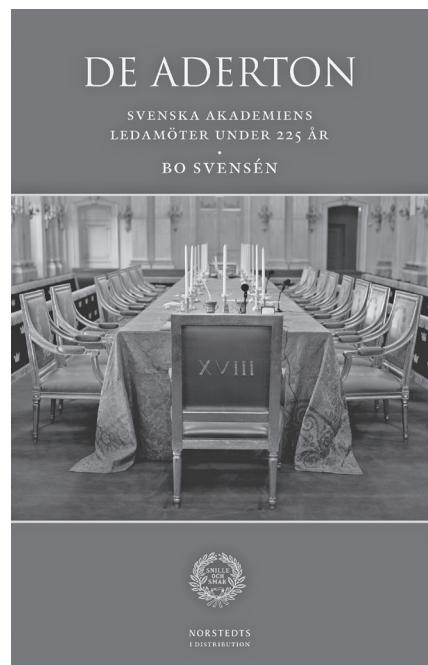
Läst på rätt sätt handlar *De Aderton* inte bara om de personer som genom tiderna har utgjort Akademiens ledamöter utan indirekt även om hur vårt land förändrats under de 225 åren. För Svenska Akademien är på sitt sätt en spegling av Sverige.

Nobelpriset i litteratur – nu på tyska

Sture Alléns och *Kjell Espmarks* bok om Svenska Akademiens arbete med Nobelpriset har utkommit på sitt sjätte språk, tyska: *Der Nobelpreis für Literatur. Eine Einführung*. Boken distribueras av Norstedts.

Ny titel i Minnesbiblioteket

Bo Bergman (1869–1967) var förenad med Hjalmar Söderberg i en livslång vänskap. Även som författare stod de varandra nära i skildrandet av den mänskliga existensen som oavlatligt ödesbunden och styrd av tvingande makter. I den särpräglade ensamhet som vidlade dem båda blev de varandras ständiga sällskap och litteraturen deras gemensamma tillflyktsort. När Bo Bergman skriver om vännen Hjalmar Söderberg blir således minnesteckningen en tillbakablick även på hans eget liv, och en skildring av ett under många decennier obrutet samtal färgat av vemod och ouppfylld längtan.

Ivar Harrie minnestecknad

Ivar Harrie (1899–1973) var klassisk filolog, författare och publicist. Han gjorde sig först bemärkt genom sina och Hjalmar Gullbergs bejublade översättningar i lundaspexets anda av Aristofanes' komedier *Lysistrate* och *Fågglarna*. Som chefredaktör för den nygrundade Expressen försvarade han tidningen mot angrepp från kulturkonservativt håll, samtidigt som han företrädde en klassisk bildningstradition. Jesper Svenbros minnesteckning vill visa att det går en rak linje från Aristofanes' komedier till Harries radikala publicistik.

Svenska Akademien på Bok & Bibliotek

Akademien deltar i Bokmässan i Göteborg den 22–25 september. I monter, B01:01, presenteras och säljs böcker och almanackor. Till Bok & Biblioteks mässprogram bidrar Akademien i år med tre seminarier. Därtill kommer ett flertal aktiviteter i monter.

Seminarier

En välgörande obarmhärtighet

23 sept. kl. 10.00–10.20

I årets utgåva i Svenska Akademiens minnesbibliotek kan läsarna åter ta del av Bo Bergmans minnesteckning från 1950 över författarkollegan och vännen Hjalmar Söderberg. Seriens redaktör, akademiledamoten *Lotta Lotass*, samtalar med litteraturvetaren *Staffan Söderblom*.

Att vara ständig i en föränderlig värld

23 sept. kl. 16.00–16.45

Med anledning av att Svenska Akademien i år fyller 225 år samtalar nuvarande ständige sekreteraren *Peter Englund* och en av företrädarna på posten, akademiledamoten *Sture Allén*, med Akademiens kanslisamordnare *Odd Zschiedrich* om vad som är sig likt och vad som har förändrats i denna traditionsbundna krets. Professorerna *Jenny Westerström*, som forskat om Anders Österling, och *Per Rydén*, som förra året utkom med en bok om Carl David af Wirsén, medverkar och fördjupar det historiska perspektivet.

Erik Johan Stagnelius

24 sept. kl. 12.00–12.45

Årets klassikerutgåva är den hittills mest omfattande satsningen i seriens historia: *Erik Johan Stagnelius' Samlade skrifter* i fem volymer i kassett.

Om Stagnelius' författarskap, som ständigt erövrar nya läsare, samtalar akademiledamoten *Anders Olsson*, som skrivit förordet till utgåvan, och litteraturvetaren *Paula Henrikson*, som svarar för textetablering och kommentarer. Inledning av *Peter Englund*, Akademiens ständige sekreterare.

Svensklärriset och Bibliotekariepriset

Svensklärriset instiftades 1987 och tillerkänns lärare, som genom sin gärning stimulerat ungdomars intresse för svenska språket och litteraturen.

Bibliotekariepriset, som inrättades 2005, skall tilldelas bibliotekariet vid svenska folkbibliotek som gjort värdefulla insatser för att främja intresset för klassisk och samtida skönlitteratur.

Svensklärriset tilldelas i år *Lisa Högberg*, Luleå gymnasieskola, *Kristina Magnér*, Malung-Sälens gymnasieskola, och *Britta Stensson*, Rannebergens centrumskola i Göteborg. Bibliotekariepriset går till *Krister Gustavsson* vid Uppsala stadsbibliotek.

Prisen överlämnas i Akademiens monter under mässan.

Ledamotspresentationer på spanska

På webbplatsen finns nu texterna om Akademiens nuvarande ledamöter även på spanska: *Miembros de la Academia Sueca*.

Samtalskvällar om litteratur

Till hösten kommer Akademien att anordna en eller två Samtalskvällar om skönlitteratur på Nobelbiblioteket. Till varje kväll föreslås ett litterärt tema att diskutera. Inbjudna är i första hand Nobelbibliotekets låntagare.

Intresseanmälan kan skickas till bib-

liotekschef *Lars Rydquist*: lars.rydquist@svenskaakademien.se

Besök av Tyska Akademien

En fredag i maj besöktes Akademien av Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung. En delegation på över 50 ledamöter med ledsagare, med preses *Klaus Reichert* och sekreteraren *Bernd Busch* i spetsen, välkomnades till Börshuset av ständige sekreteraren *Peter Englund*.

I samband med besöket anordnades ett seminarium i Börssalen för de båda akademiernas ledamöter och särskilt inbjudna gäster. Under seminariet framträdde representanter för såväl den litterära som den lingvistiska sidan. Dagen avslutades med en buffé på Nobelmuseet.

Ny befattningshavare vid Svenska Akademiens Nobelbibliotek

Som litteraturhandläggare vid Svenska Akademiens Nobelbibliotek har anställts *Magnus Halldin*, vars huvudsakliga arbetsuppgift är att bistå Svenska Akademiens Nobelkommitté.

Magnus Halldin är född 1974. Han är litteraturvetare, kritiker och redaktör för bland annat Samfundet De Nios litterära kalender. Som kritiker är han verksam i olika dagstidningar och tidskrifter, bland dessa Svenska Dagbladet, LO-Tidningen, Hufvudstadsbladet, Karavan och Kritiker.

© 2011 Svenska Akademien

Ansvarig utgivare: Peter Englund

Produktion och distribution:

Norstedts, Box 2052, 103 12 Stockholm. Tel.: 08-769 87 00, e-post: britt-marie.berglund@norstedts.se

Nyhetsbladet Svenska Akademien informerar utkommer tre gånger per år och delas ut gratis.

Intresserade kan vända sig till förlaget på ovanstående adress för prenumeration och adressändring.

Mer information om Svenska Akademien ges på Akademiens webbplats: www.svenskaakademien.se